

УДК 347.2 (075.8)

DOI <https://doi.org/10.32837/chc.v0i45.465>

Голубей Марія Василівна,

аспірантка

Національного університету біоресурсів і природокористування

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2236-5011>

ОХОРОНОЗДАТНІСТЬ ТА ОБОРОТОЗДАТНІСТЬ ПОРОДИ ТВАРИН ЯК ОБ'ЄКТА ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. При характеристиці будь-якого об'єкта цивільних прав важливим є аналіз його оборотоздатності, оскільки це впливає на обсяг прав та обов'язків учасників цивільного обороту. Іншим важливим аспектом, необхідним для розбору при аналізі об'єкта саме права інтелектуальної власності, є його охороноздатність.

На сьогодні в українському законодавстві поки що відсутні чіткі критерії охороноздатності порід тварин, так само як і немає легального визначення поняття «порода тварин», за допомогою якого ці критерії можна було б витлумачити. Без розуміння об'єкта права інтелектуальної власності крізь призму його охороноздатності ми не можемо розглядати його оборотоздатність – те, яким чином та за яких умов майнові права об'єкта можуть передаватися іншим особам. Саме тому важливим є з'ясування цих правових явищ по відношенню до порід тварин та визначення їх співвідношення. У цьому і полягає **актуальність** даної статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню специфіки оборотоздатності та охороноздатності порід тварин як об'єктів права інтелектуальної власності присвятили свої праці такі науковці: Устименко О. [1], Турчин Л. [2], Якубівський І. [3], Світличний О. [4] тощо. Однак питання співвідношення цих двох правових явищ потребує більш детального вивчення.

Мета статті – дослідити особливості оборотоздатності породи тварин як об'єкта права інтелектуальної власності, співвіднести це із її охороноздатністю.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання наступних **завдань**:

1) охарактеризувати критерії охороноздатності породи тварин;

2) з'ясувати особливості оборотоздатності даного об'єкта як об'єкта права інтелектуальної власності;

3) проаналізувати співвідношення оборотоздатності та охороноздатності породи тварин.

Виклад основного матеріалу. Відсутність легального визначення терміну «порода тварин» та критеріїв його охороноздатності потребують вирішення, для чого доцільним є врахування досвіду зарубіжних країн, де це питання частково чи цілком врегульовано. Світова практика виходить з того, що правовій охороні підлягають ті породи тварин, які були винайдені людиною і не існували до цього в природі. Тобто це ті тварини, геном яких підлягав видозмінам та маніпуляціям і поєднувався з ДНК іншої тварини/тварин [5].

Практика захисту прав інтелектуальної власності на породи тварин існує в європейських країнах, зокрема, в Болгарії та Чехії. Відповідно до Закону Чехії «Про захист нових сортів рослин та порід тварин» породою тварин визнається популяція тварин з однаковим походженням та проявом характерних морфологічних та фізіологічних властивостей, яка здатна до самовідтворення, включаючи гібриди тварин та поголів'я птиці (стаття 1) [6].

Охоронним документом для цього об'єкта інтелектуальної власності є свідоцтво («Breeder's Certificate»), який є підтвердженням, що нова порода тварин має такі відрізняльні риси, відмінні від будь-якої іншої принаймні за однією суттєвою ознакою. Окрім того, критеріями охороноздатності є також однорідність породи та така властивість як наявність адекватного рівня стабільності. Також вона має бути новою та бути

достатньо великою по кількості для можливості її подальшого розмноження (стаття 5) [6]. Важливий момент: строк чинності прав на породу тварин, затверджений сертифікатом не є конкретно визначеним і діє протягом усього періоду існування породи (п. С ст. 12) [6].

Досить деталізованим та врегульованим є це питання в Республіці Казахстан. Відповідно до Закону Республіки Казахстан «Про охорону селекційних досягнень» нова порода тварин є одним із різновидів селекційного досягнення (п. 13 ст. 2) [7]. Права інтелектуальної власності на породу тварин в Казахстані охороняються патентом, який посвідчує виключні права на використання селекційного досягнення, пріоритет та авторство (п. 1 ст. 3). Строк чинності патенту на породу тварин – 30 років (п. 5 ст. 3) [7]. Законом закріплені наступні критерії охороноздатності породи тварин: новизна, відмінність, однорідність та стабільність (п. 1 ст. 4) [7].

Аналіз положень законів зарубіжних країн вказує на те, що критерії охороноздатності порід тварин є подібними (а деколи й ідентичним) до критеріїв охороноздатності сортів рослин за законодавством України. Так, відповідно до ч. 2 ст. 11 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» сорт вважається придатним для набуття права на нього як на об'єкт інтелектуальної власності, якщо за проявом ознак, породжених певним генотипом чи певною комбінацією генотипів, він є новим, відмінним, однорідним та стабільним [8]. З огляду на це у прийнятому в майбутньому нормативно-правовому акті, який би врегулював питання правової природи та охороноздатності породи тварин як об'єкта права інтелектуальної власності, доцільно та обгрунтовано було б перелічити ідентичні критерії.

Як вже вказувалося, українське законодавство чітко не визначає охоронний документ для породи тварин. Лише в ст. 25 Закону України «Про племінну справу у тваринництві» вказано, що селекційне досягнення в галузі племінного тваринництва визнається винаходом у встановленому законодавством порядку [9]. З огляду на це, доцільним було визначити патент як охоронний документ для порід тварин (так це питання врегульоване також у Республіці Казахстан). Якщо взяти до прикладу Чехію, то в цій країні права на породу тварин затверджуються сертифікатом [7]. Існування в Україні охоронного документу на породу тварин у будь-якій із цих двох форм було б прийнятним.

Якщо охороноздатність – це сукупність умов, наявність яких уможливує правову охорону

об'єкта права інтелектуальної власності (в даному випадку – породи тварин), то під оборотоздатністю розуміється здатність об'єкта відчужуватися або переходити від однієї особи до іншої в порядку правонаступництва чи спадкування або іншим чином [10]. Поняття «цивільний оборот» характеризується, в першу чергу, економічними чинниками, оскільки з ним пов'язане виникнення, зміна чи припинення цивільних прав та обов'язків, а також задоволення економічних чи духовних потреб його учасників.

При розгляді правовідносин інтелектуальної власності принципове значення має те, що об'єктами обороту є не самі об'єкти права інтелектуальної власності (тобто тварина, рослина, твір тощо), а майнові права на них. Оборотоздатність майнових прав, а не самої речі (в даному випадку тварини) обумовлюється, зокрема: нематеріальною природою об'єктів права інтелектуальної власності; існуванням поряд із майновими правами інтелектуальної власності групи особистих немайнових прав (немайнові права можуть належати виключно власнику породи тварин як об'єкта права інтелектуальної власності), що унеможливує в такому випадку перехід всієї сукупності прав інтелектуальної власності на відповідний об'єкт від одної особи до іншої [3, с. 35].

За критерієм оборотоздатності об'єкти цивільних прав, відповідно до положень ст. 178 Цивільного кодексу України, можна поділити на такі групи: 1) об'єкти, оборот яких здійснюється вільно; 2) об'єкти, обмежені в обігу; 3) об'єкти, вилучені з обороту [10]. Слід виходити із того, що, за загальним правилом, майнові права інтелектуальної власності є такими, що обертаються вільно [2, с. 11]. Тут до порід тварин за аналогією доречно застосувати ч. 1 ст. 40 ЗУ «Про охорону прав на сорти рослин», відповідно до якої володільць патенту має право передати свої майнові права на сорт на підставі договору будь-якій особі, яка стає його правонаступником [8].

Обмежено оборотоздатними необхідно вважати породи тварин, які можуть належати окремим суб'єктам або перебувати в обороті за спеціальним дозволом органів публічної влади (наприклад, експериментальні і племінні тварини) [1, с. 4], оскільки тут, окрім волевиявлення правовласника, необхідним є отримання відповідного дозвільного документу. Так, згідно зі ст. 10 Закону України «Про племінну справу у тваринництві» племінні тварини мають бути ідентифіковані, зареєстровані в документах з племінної справи, дані про них внесені згідно з установленими

вимогами до документів офіційного обліку продуктивності та офіційної класифікації (оцінки) за типом тощо [9]. Про особисте немайнове право та майнове право автора на породу тварин свідчать, зокрема, запис у Державному реєстрі селекційних досягнень у тваринництві. До продукції, яка реєструється у Державних реєстрах ГМО належать в тому числі і породи тварин, створені на основі ГМО (ст. 14 Закону України «Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів») [11].

Об'єктом цивільного обороту при переході майнових прав інтелектуальної власності на породу тварин від правовласника до іншої особи є відповідний охоронний документ, який посвідчує ці права, надаючи його власнику виключне право використовувати породу тварин; дозволяти її використання третіми особами; запобігати неправомірному її використанню, а також забороняти таке використання.

Наприклад, законодавство Чехії чітко передбачає, що власник свідоцтва селекціонера може передати таке свідоцтво будь-якій іншій особі за письмовим договором. Таким чином, усі права та обов'язки, що випливають із свідоцтва, за винятком прав творця (тобто особистих немайнових прав), переходять до нового власника. Власник свідоцтва також має право вимагати від набувача виплати грошової компенсації за таку передачу (ч. 1 ст. 11) [6].

Окрім того, важливим моментом є те, що договір про передачу свідоцтва селекціонера набирає чинності з дня внесення його до Реєстру охоронюваних порід, про що після сплати адміністративного збору робиться відповідний допис (ч. 3 ст. 11) [6].

Таким чином, при розгляді питання оборотоздатності ми не маємо ототожнювати тварин як об'єктів цивільного права, на яких поширюється правовий режим речі та порід тварин як об'єктів права інтелектуальної власності. Останні в процесі цивільного обороту відчужуються, обертуються між учасниками цивільного обороту іншим чином як майнові права, а не як річ. Однозначним є те, що цивільному обороту підлягає охоронний документ, яким засвідчуються майнові права власника породи тварини. Чинне українське законодавство поки не дає відповіді, яким саме є цей документ. Зважаючи на міжнародну практику, ним може бути як патент, так і свідоцтво.

Тісна взаємопов'язаність охороноздатності та оборотоздатності обумовлена тим, що виключні

майнові права на об'єкти, наприклад, промислової власності (до чого тяжіє порода тварин) виникають після їх легітимації. Легітимація можлива лише за наявності чітких критерії охороноздатності. І вже потім об'єкт може перебувати в цивільному обороті. Також припинення строку дії охоронного документа (патенту чи свідоцтва) обумовлює і припинення майнових прав, а тому скасовує їх оборотоздатність. Зважаючи на міжнародний досвід правового регулювання прав інтелектуальної власності на породи тварин можна виокремити такі критерії охороноздатності даного об'єкту: порода тварини має бути новою; її геном підлягав видозмінам і поєднувався з ДНК іншої тварини/тварин; порода тварин наділена відрізняльною здатністю від інших порід принаймні за однією суттєвою ознакою; порода тварин має бути однорідною та стабільною. Саме такі критерії мають бути враховані при формуванні спеціалізованого нормативно-правового регулювання в Україні.

Цивільна оборотоздатність майнових прав на породу тварин як об'єкта права інтелектуальної власності – це здатність таких прав переходити від одного учасника цивільного обороту до іншого на підставі цивільно-правових договорів, рішень суду чи в силу інших юридичних фактів. Оборотоздатність порід тварин як об'єктів права інтелектуальної власності характеризується наступними рисами: об'єктом обороту є не сама порода тварин, а майнові права на неї; особисті немайнові права не можуть переходити від однієї особи до іншої; за загальним правилом породи тварин є такими, що перебувають в цивільному обороті вільно. Оскільки обороту підлягає не сама тварина, а майнові права на неї, які посвідчуються охоронним документом, то виникає необхідність в передбаченні такого документу в Україні. Це може бути як сертифікат, так і патент, зареєстровані у встановленому законом порядку. Без його наявності оборотоздатність породи тварин є невизначеною та проблематичною при практичній реалізації, оскільки саме охоронний документ легітимізує перебування об'єкта в цивільному обороті.

Охороноздатність та оборотоздатність порід тварин є тісно пов'язаними між собою правовими явищами, адже легітимація цього об'єкта обумовлена наявністю елементів оборотоздатності. Лише після цього порода тварин може законно перебувати в цивільному обороті. Також скасування оборотоздатності відбувається через припинення строку дії охоронного документу або визнання його недійсним.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Устименко О. А. Тварина як об'єкт права власності (цивільно-правовий аспект) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2014. 20 с.
2. Турчин Л. Я. Майнові права інтелектуальної власності як внесок до статутного капіталу господарських товариств : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів, 2020. 18 с.
3. Якубівський І. Є. Майнові права інтелектуальної власності як об'єкти цивільного обороту. *Право та інновації*. № 4(8) 2014. С. 30–38. URL: <https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2015/03/Yakubivskii8.pdf> (дата звернення: 22.06.22).
4. Право інтелектуальної власності : підручник. Вид. 2, змін. і доп. / О. П. Світличний. К. : НУБіП України, 2016. 355 с.
5. «Bioethics and Patent Law: The Case of the Oncomouse» WIPO Magazine (2006). URL: http://www.wipo.int/wipo_magazine/en/2006/03/article_0006.html (last visited June 22, 2022).
6. Czech Law on the Legal Protection of New Varieties of Plant and Breeds of Animals. URL: <https://www.lexadin.nl/wlg/legis/nofr/eur/lxwecze.htm> (last visited June 22, 2022).
7. Law of the Republic of Kazakhstan on the protection of selection achievements dated July 13, 1999. № 422-I. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1033151#pos=2;-67 (last visited June 22, 2022).
8. Про охорону прав на сорти рослин: Закон України від 21 квітня 1993 р. № 3116-XII. URL: https://vk24.ua/regulations_and_jurisprudence/zakoni/zakon-ukraini-pro-okhoronu-prav-na-sorti-roslin (дата звернення: 22.06.22).
9. Про племінну справу у тваринництві: Закон України від 23.12.1993 № 3773-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3691-12#Text> (дата звернення: 22.06.22).
10. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 22.06.22).
11. Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів : Закон України від 31 травня 2007 року № 35. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1103-16#Text> (дата звернення: 22.06.22).

Голубей Марія Василівна

ОХОРОНОЗДАТНІСТЬ ТА ОБОРОТОЗДАТНІСТЬ ПОРОДИ ТВАРИН ЯК ОБ'ЄКТА ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

У статті розглянуто критерії охороноздатності породи тварин як об'єкта права інтелектуальної власності. На сьогодні чинне українське законодавство не розкриває сутності породи тварин та підстав для надання правової охорони. Це є суттєвим упущенням, оскільки такий стан речей не дозволяє породі тварин претендувати на правову охорону та обертатися між учасниками цивільних правовідносин. В процесі дослідження було наголошено, що для усунення даної прогалини доцільним є звернення до міжнародного, зокрема європейського досвіду, де дане питання врегульоване.

Проаналізувавши практику зарубіжних країн, було з'ясовано, за яких саме умов породі тварин має надаватися правова охорона. Критеріями охороноздатності породи тварин мають бути: новизна, наявність факту видозміни геному тварини та поєднання її з ДНК іншої тварини/тварин, розрізняльна здатність, однорідність та стабільність.

Окрім того, була надана пропозицію щодо охоронного документа, яким можуть посвідчуватися права (майнові та особисті немайнові) на цей об'єкт права інтелектуальної власності. Це може бути як свідоцтво, так і патент.

Також було проаналізовано особливості оборотоздатності породи тварин. За загальним правилом, порода тварин є об'єктом який обертається вільно. Було підкреслено, що в процесі цивільного обороту відчуженню підлягає не сама тварина, а майнові права на неї, які посвідчуються відповідним охоронним документом. Саме охоронний документ легітимізує перебування об'єкта в цивільному обороті. Без його наявності оборотоздатність породи тварин є невизначеною та проблематичною при практичній реалізації. Також було наголошено, що собисті немайнові права не можуть переходити від однієї особи до іншої.

Дослідження було спрямовано також і на співвідношення охороноздатності та оборотоздатності породи тварин як об'єкта права інтелектуальної власності. Дані правові явища є тісно пов'язаними між собою, оскільки легітимізація цього об'єкта обумовлена наявністю елементів (критеріїв) оборотоздатності. Лише після видачі охоронного документа, який посвідчує майнові та особисті немайнові права на даний об'єкт права інтелектуальної власності, порода тварин може законно перебувати в цивільному обороті. Також взаємозв'язок обумовлюється і тим, що скасування оборотоздатності відбувається через припинення строку дії охоронного документа або визнання його недійсним.

Ключові слова: порода тварин, інтелектуальна власність, охороноздатність, оборотоздатність, майнові права, об'єкт права інтелектуальної власності.

Holubei Mariia

PROTECTIVE AND DEFENSIVE CAPACITY OF THE ANIMAL BREED AS AN OBJECT OF INTELLECTUAL PROPERTY LAW

The article considers the criteria for the protection of animal breeds as an object of intellectual property. At present, the current Ukrainian legislation does not disclose the essence of the animal breed and the grounds for granting legal protection. This is a significant omission, as it does not allow the animal breed to claim legal protection and turnover between the parties of civil relations. It was emphasized that in order to close this gap it is important to turn to the international, in particular European experience, where this issue is settled.

After analyzing the practice of foreign countries, it was clarified under what conditions the animal breed should be provided with legal protection. Criteria for the protection should be: novelty, the presence of the fact of modification

